

ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА ЯК МАРКЕР ЕМОЦІЙНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Є. В. Карпенко

докторант кафедри соціальної психології та психології розвитку
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

В епоху діджиталізації – бурхливого розвитку інформаційно-комунікативних технологій, яка висуває перед сучасною людиною вимоги щодо високої сприйнятливості нових знань, чутливості до соціокультурних контекстів, вміння швидко освоюватися у змінюваних умовах, перебувати у стані готовності до невизначеності, не втрачаючи при цьому здатності до самоопанування й адекватного реагування на підконтрольні ситуації тощо, зростає роль емоційного інтелекту, що став предметом міждисциплінарних студій як закордоном, так і в нашій країні (Л. Баррет, Дж. Мейєр і П. Селовей, Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Д. Люсін, А. Четверик-Бурчак, Е. Носенко, І. Андрєєва, М. Шпак та ін.) [2].

Важливим, але менш вивченим, напрямом дослідження емоційного інтелекту є психолінгвістичний. Зокрема досвід повсякденного спілкування, дискурс мас-медіа, освітньо-виховна і психотерапевтична практики вказують на те, що так звана пейоративна лексика відіграє переважно деструктивну роль у налагодженні та регуляції міжлюдських стосунків, формуванні самоставлення та позитивної Я-концепції, будучи свідченням емоційно-інтелектуальної дисфункції особистості.

До пейоративної лексики зараховують слова і словосполучення, які виражають негативну оцінку чогось чи когось, несхвалення, осуд, іронію чи презирство. На думку В. І. Карасика [1], класифікація людських недоліків, вад особистісного розвитку може будуватися з урахуванням різних критеріїв. За ознакою соціальної небезпечності й особистої вразливості виокремлюють такі пейоративи, як *зрадник, розпусник, злодій, корупціонер, розбійник* та ін.; за ознакою відсутності необхідних морально-вольових рис характеру – *нахаба,*

лицемір, п'яниця, ледар, брехун, виродок, покидьок та ін.; за прикметними індивідуальними відмінностями – *базікало, підлабузник, причена, шарлатан, розтелена, дилетант* і т. д.

Окрім цього, можна встановити емоційно-ціннісну градацію кваліфікації певної особистісної характеристики, наприклад, *тупуватий, недоумок, закінчений дурень, ідіот*. Цікаво, що лексика з негативно-оцінним (пейоративним) значенням кількісно значно перевищує семантичну групу лексичних одиниць із позитивно-оцінним значенням, або меліоративів [3]. Якщо еволюційне значення такого стану справ ще потрібно прояснити в крос-культурних дослідженнях, то адаптаційно-творче значення використання лексики з позитивною конотацією зазвичай не викликає сумнівів. Дозоване вживання нецензурної, інвективної та пейоративної лексики допускається переважно в художньо-літературних творах, але виховна практика й етика ділового спілкування потребують дотримання мовленнєвого етикету, своєрідної лінгвоекології [4]. Ця вимога впливає з вихідної засади емоційного інтелекту бути засобом розуміння своїх і чужих емоцій, в тому числі потреб, інтересів, мотивів, які вони виражають, а також слугувати знаряддям контролю й управління відповідними психічними станами.

Література:

1. Карасик В. И. Язык социального статуса. М. : Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. 330 с.
2. Карпенко Є. В. Роль емоційного інтелекту в процесі життєздійснення особистості. *Український психологічний журнал*. 2018. № 1 (7). С. 74–85.
3. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : вид-во ЛНУ імені Івана Франка. 350 с.
4. Шаховский В. И. Эмотивная лингвоекология: комплексный подход к изучению языка, речевой деятельности и человека. *Вопросы психолінгвістики*. 2014. № 13. С. 13–21.